

GROTE OF SINT-LAURENSKERK ROTTERDAM

CANTATEDIENST

ZONDAG 17 SEPTEMBER 2023

19:00 UUR

FRANK MARTIN

MIS VOOR DUBBELKOOR A CAPPELLA

LIVESTREAM VIA: WWW.LAURENSVOCAAL.NL

Wij gaan staan

Bemoediging Onze hulp in de Naam van de Heer,
Die hemel en aarde gemaakt heeft.

Drempelgebed Heer onze God, vergeef ons al wat wij misdeden,
En laat ons weer in vrede leven, door Christus onze Heer,
Amen.

Lied Psalm 107

1 Gemeente

Psalm 107

LvdK

b: W. Barnard
m: 1543/Genève 1551

1. Gods goed - heid houdt ons staan - de
zo - lang de we - reld staat!
Houdt dan de lof - zang gaan - de
voor God die le - ven laat.
Al wie, door Hem be - vrijd
uit on - gast - vrij - e stre - ken,
naar huis wordt heen - ge - leid,
zal van zijn lief - de spre - ken.

3 Cantorij

Zij moeten God aanbidden,
rondom zijn altaar staan,
omdat Hij in hun midden
zijn wonder heeft gedaan;
maaltijd en lafenis
meer dan zij durfden dromen;
de last van hun gemis
heeft Hij hun afgenomen.

4 Allen

Laat ons nu voor den Here
zijn goedertierenheid
toezingen en vereren
de God die ons bevrijdt.
Want wie zijn hulp verlangt,
Hem aanroept in gebeden,
verlost Hij uit de angst
en leidt Hij tot den vrede.

Wij gaan zitten

Gebed

Schriftlezing Psalm 113

1 Halleluja!

Loof, dienaren van de HEER,
loof de naam van de HEER.

2 De naam van de HEER zij geprezen
van nu tot in eeuwigheid.

3 Van waar de zon opkomt tot waar zij ondergaat
zij geloofd de naam van de HEER.

4 Verheven boven alle volken is de HEER,
verheven boven de hemel zijn luister.

5 Wie is gelijk aan de HEER, onze God,
die hoog daarboven zijn woning heeft,

6 die zijn oog richt naar beneden,
wie in de hemel en op de aarde?

7 Hij verheft uit het stof wie berooid is,
uit het vuil tilt Hij op wie alles ontbeert.

8 Hij laat hem wonen bij hooggeplaatsten,
bij de hoogsten van zijn volk.

9 De onvruchtbare vrouw laat Hij wonen in het huis,
een vrolijke moeder van kinderen.

Halleluja!

Vertaling: Nieuwe Bijbelvertaling 2021

Overdenking

Inzameling der gaven

De opbrengst van deze rondgang is bestemd voor diaconie en kerkrentmeesters. In de collecte bij de uitgang wordt uw speciale gift gevraagd voor de aan deze Cantatedienst verbonden kosten (zie pagina 9 van deze liturgie voor meer informatie).

Orgelspel

Lied Gezang 460 LvdK

1 Gemeente

Loof de Koning, heel mijn wezen

LvdK Gezang 460

m: J. Goss

t: H.F. Lyte

v: W. Barnard

The musical score is written for a single voice part on a grand staff (treble clef). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is 4/4. The melody consists of quarter and eighth notes. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables that span across notes. The score ends with a double bar line.

1. Loof de Ko-ning, heel mijn we - zen,
gij be - staat in zijn ge - duld,
want uw le - ven is ge - ne - zen
en ver - ge - ven is uw schuld.
Loof de Ko-ning, loof de Ko-ning,
tot gij Hem ont - moe - ten zult.

2 Cantorij

Looft Hem als uw vaadren deden,
eigent u zijn liefde toe,
want Hij bergt u in zijn vrede,
zegenend wordt Hij niet moe.
Looft uw Vader, looft uw Vader,
tot uw laatste adem toe.

3 Gemeente

Ja, Hij spaart ons en Hij redt ons,
Hij kent onze broze kracht.
Hij bewaart ons, Hij ontzet ons
van de boze en zijn macht.
Looft uw Heiland, looft uw Heiland,
die het licht is in de nacht.

4 Gemeente

Snel vergaan de mensenkind'ren
als de bloemen op het veld.
God alleen is onverminderd
steeds dezelfde sterke held!
Looft de Heer van dood en leven,
Hem die onze dagen telt.

5 Allen

Engelen, zingt ja en amen
met de Koning oog in oog!
Zon en maan, buigt u tezamen
en gij sterren hemelhoog!
Looft uw Schepper, looft uw Schepper,
looft Hem, die het al bewoog!

Cantorij

Mis voor dubbelkoor a cappella

F. Martin (1890-1974)

Kyrie

Kyrie eleison.
Christe eleison.
Kyrie eleison.

*Heer, ontferm u.
Christus, ontferm u.
Heer, ontferm u.*

Gloria

Gloria in excelsis Deo
et in terra pax hominibus bonae voluntatis.
Laudamus te. Benedicimus te.
Adoramus te. Glorificamus te.
Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam.
Domine Deus, rex caelestis, Deus Pater omnipotens,
Domine Fili unigenite, Jesu Christe,
Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris.
Qui tollis peccata mundi, miserere nobis.
Qui tollis peccata mundi, suscipe deprecationem nostram.
Qui sedes ad dexteram Patris, miserere nobis.
Quoniam tu solus sanctus. Tu solus Dominus.
Tu solus altissimus, Jesu Christe.
Cum Sancto Spiritu, in gloria Dei Patris.
Amen.

*Ere zij God in den hoge
en vrede op aarde aan de mensen van goede wil.
Wij loven U. Wij zegenen U.
Wij aanbidden U. Wij verheerlijken U.
Wij danken U voor uw grote heerlijkheid.
Heer God, hemelse Koning, God almachtige Vader.
Heer, eniggeboren Zoon, Jezus Christus.
Heer God, Lam Gods, Zoon van de Vader.*

*Gij die wegneemt de zonden der wereld, ontferm U over ons.
Gij die wegneemt de zonden der wereld, ontvang onze smeekbede.
Gij, die zit aan de rechterhand van de Vader, ontferm U over ons.
Want alleen Gij zijt de Heilige. Gij alleen Heer,
Gij alleen de Allerhoogste, Jezus Christus.
Met de Heilige Geest, in de heerlijkheid van God de Vader.
Amen.*

Credo

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem,
factorem caeli et terrae,
visibilium omnium, et invisibilium.
Et in unum Dominum Jesum Christum,
Filius Dei unigenitum,
et ex Patre natum ante omnia saecula,
Deum de Deo, lumen de lumine,
Deum verum de Deo vero,
genitum non factum, consubstantialem Patri,
per quem omnia facta sunt.
Qui propter nos homines,
et propter nostram salutem descendit de caelis.
Et incarnatus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine,
et homo factus est.
Crucifixus etiam pro nobis
sub Pontio Pilato, passus et sepultus est.
Et resurrexit tertia die,
secundum scripturas.
Et ascendit in caelum:
Sedet ad dexteram Patris.
Et iterum venturus est cum gloria,
iudicare vivos et mortuos:
cuius regni non erit finis.
Et in Spiritum Sanctum Dominum et vivificantem:
qui ex Patre Filioque procedit,
qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur:
qui locutus est per prophetas.
Et in unam sanctam catholicam et apostolicam ecclesiam.
Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum.
Et exspecto resurrectionem mortuorum,
et vitam venturi saeculi. Amen.

*Ik geloof in één God, de almachtige Vader,
Schepper van hemel en aarde,
het zichtbare en onzichtbare.
En in één Heer, Jezus Christus,
eniggeboren Zoon van God,
voor alle tijden geboren uit de Vader.
God uit God, licht uit licht,
waarlijke God uit de waarlijke God.
Geboren, niet geschapen, één in wezen met de Vader,
en door Wie alles geschapen is.*

*Hij is voor ons, mensen, en omwille van ons heil
uit de hemel neergedaald.
Hij is vlees geworden uit de heilige Geest, uit de Maagd Maria,
en is mens geworden.
Hij werd voor ons gekruisigd,
heeft geleden onder Pontius Pilatus en is begraven.
En verzezen is op de derde dag,
overeenkomstig de Schriften.
En is opgevaren ten hemel,
waar hij zit aan de rechterhand van de Vader.
Hij zal wederkomen in heerlijkheid
om te oordelen de levenden en de doden.
En aan zijn rijk komt geen einde.
Ik geloof in de heilige Geest, die Heer is en het leven geeft;
die voortkomt uit de Vader en de Zoon;
die met de Vader en de Zoon tezamen wordt aanbeden en
verheerlijkt; die gesproken heeft door de profeten.
Ik geloof in de ene, heilige, algemene en apostolische Kerk.
Ik belijd één doop tot vergeving van de zonden.
Ik verwacht de opstanding van de doden
en het leven van het komend rijk. Amen.*

Sanctus

Sanctus, sanctus, sanctus
Dominus Deus Sabaoth.
Pleni sunt caeli et terra gloria tua.
Hosanna in excelsis.
Benedictus qui venit in nomine Domini.
Hosanna in excelsis.

*Heilig, heilig, heilig,
de Heer, de God der hemelse machten.
Vol zijn hemel en aarde van uw heerlijkheid.
Hosanna in den hoge.
Gezegend hij die komt in de naam des Heren.
Hosanna in den hoge.*

Agnus Dei

Agnus Dei, qui tollis
peccata mundi, miserere nobis.
Agnus Dei, qui tollis
peccata mundi, dona nobis pacem.

*Lam Gods, dat wegneemt
de zonden der wereld: ontferm U over ons.
Lam Gods, dat wegneemt
de zonden der wereld: geef ons de Vrede.*

Gebed

Stil gebed

Onze Vader

Wij gaan staan

Zending en zegen

aan deze dienst werkten mee

Laurensantorij
Wiecher Mandemaker *dirigent*
Hayo Boerema *orgel*
Ds. Joas van der Schoot *voorganger*

volgende concerten van Laurens Symfonisch

donderdag 28 en vrijdag 29 september 2023, 20:15 uur

Gardiner *Evening Hymn (arr. Shani)*
Stravinsky *Psalmensymfonie*
Sjostakovitsj *Eerste pianoconcert*
Prokofjev *Romeo en Julia: delen*

Martha Argerich *piano*
Alex Elia *trompet*
Laurens Symfonisch koor
Lahav Shani *dirigent*

De Doelen Rotterdam
Kaarten en meer info via www.rotterdamsphilharmonisch.nl

volgende cantatedienst

zondag 15 oktober 2023, 19:00 uur

Johann Sebastian Bach (1685-1750)
Ich elender Mensch, wer wird mich erlösen BWV 48
Henry Balfour Gardiner (1877-1950)
Evening Hymn

Laurensantorij
Laurensorkest
Hayo Boerema *orgel*
Wiecher Mandemaker *dirigent*
Ds. Rik Radstake *voorganger*

belangrijke mededeling

Laurens Vocaal is voor de organisatie van de cantatediensten afhankelijk van particuliere giften en subsidies van diverse instanties, zoals het Fonds Podiumkunsten. Wij vragen voor deze cantatedienst uw vrijwillige gift aan de uitgang. Een cantatedienst kost gemiddeld € 6000.

Om uit de kosten te komen is een bijdrage van gemiddeld **€ 15** per bezoeker nodig! Wilt u uw gift voor deze cantatedienst liever overmaken? Dat kan op Iban nummer NL93 ABNA 0640755666, t.n.v. Stichting Laurens Vocaal te Rotterdam.

U kunt nu ook direct geven via Tikkie. Zo werkt het: Open de camera-app van uw mobiel (of gebruik uw Tikkie-app of QR-scanner). Richt uw camera op onderstaande QR-code. De code wordt automatisch gescand.

De Stichting Laurens Vocaal Rotterdam is een culturele ANBI.

Alvast bedankt voor uw royale bijdrage!

Toelichting

F. Martin – Mis voor twee vierstemmige koren a cappella

Onder de missen voor koor a cappella uit de vorige eeuw (Hindemith, Poulenc en anderen) neemt de *Mis voor dubbelkoor a cappella* (1922/1926) van Frank Martin (1890-1974) een bijzondere plaats in. Voor mijn besef wordt deze compositie gekenmerkt door een zekere terughoudendheid. Dat betekent niet dat extatische momenten ontbreken, integendeel. Er is juist een grote mate van intensiteit die echter vaak onderhuids blijft. Deze Mis ontstond in 1922, Martin is dan 32 jaar. Acht jaar later zet hij zich aan een grondige bestudering van Schönbergs twaalftoonsysteem. Zo schrijft Martin ergens:

"Ik heb Schönberg veel te danken, maar heb mij evenzeer met mijn hele muzikale gevoeligheid tegen hem verzet."

Het resultaat was een synthese tussen vernieuwing (twaalftoonstelsel) en traditie (tonaliteit), zoals die in Martin's werken na 1930 tot uitdrukking kwam. Te denken valt aan zijn oratorium *Golgotha* (1945-1948) dat in maart 1982 in deze kerk werd uitgevoerd¹ en niet naliet grote indruk te maken. Een synthese dus die telkens weer grote zeggingskracht blijkt te bezitten.

Dan wordt men nieuwsgierig naar de composities van vóór 1930, zoals de *Mis voor dubbelkoor*. Anders gezegd, is er in Martin's compositorische bestaan sprake van een stijlbreuk? Ik ben geneigd die vraag ontkennend te beantwoorden, ofschoon ik wel degelijk oor heb voor het nieuwe en persoonlijk oorspronkelijke van Martin's taal zoals bijvoorbeeld blijkt uit *Golgotha*. Geen echte stijlbreuk dus.

Wat is nu zo kernmerkend voor de stijl van Martin's Mis? Daar is om te beginnen zijn omgang met het woord, waaruit een grote taalgevoeligheid naar voren komt. Er is een opvallende voorkeur voor een syllabische schrijfwijze (iedere lettergreep een toon) en een grote gevoeligheid voor het taalritme van (in dit geval) het Latijn. Ook in dit vroege werk vindt men reeds zijn voorliefde voor melodieën met overwegend kleine toonschreden. Illustratief is wat Martin hierover schrijft:

"Ik ben uiterst gevoelig als het om taal gaat. Ondanks de problemen die daaruit voortvloeien houd ik me aan een zelfopgelegde regel om bij het componeren zo dicht mogelijk het woord te volgen. Men heeft mij vaak verweten syllabische muziek te schrijven. Maar mijn innerlijk gevoel ('Sinn') voor taal verbiedt mij haar geweld aan te doen, haar een ander ritme te geven dan zij van nature bij het spreken bezit. Zeker, muziek vertraagt de taal altijd enigszins, maar ik probeer zo getrouw mogelijk bij het gesproken woord te blijven."

Inderdaad geldt dit principe voor het merendeel van de misdelen, en de melisma's in Kyrie, Sanctus en Hosanna – die daardoor des te meer verrassen – vormen de uitzondering.

¹ door solisten, Laurencantorij en Rotterdams Philharmonisch Orkest o.l.v. Barend Schuurman, eerste uitvoering in Rotterdam

Maar er is iets wat mogelijk meer de aandacht vraagt.

Deze Mis dateert van 1922. De eerste uitvoering vond echter pas 41 jaar later plaats in Hamburg. Waarom? Ik laat de componist zelf aan het woord, waarmee ik wil zeggen dat Martin – ondanks een zekere terughoudendheid – zijn Mis naar wat zij ten diepste voor hem heeft betekend nooit heeft verloochend.

Zoals uit Martin's woorden blijkt, is er een treffende overeenkomst met Strawinsky's Mis voor koor en blazers (1948): beiden zijn liturgie in haar meest zuivere vorm. Ik citeer enkele zinnen uit een toelichting die Martin in 1970 schreef.

"Het werk is geheel op eigen initiatief ontstaan. Ik kende in die tijd geen enkele koordirigent die zich voor het werk zou interesseren. Ik heb het ook nooit aan de Zwitserse Toonkunstenaars Vereniging aangeboden voor uitvoering op een van haar festivals. Ik vreesde dat men het werk op puur esthetische criteria zou beoordelen. Ik zag deze Mis toentertijd zuiver als iets tussen God en mij, dat niemand iets aanging. De leider van de Bugenhager Cantorij in Hamburg vond deze Mis vermeld bij mijn composities en vroeg mij in 1962 om het manuscript. Herfst 1963 vond de eerste uitvoering plaats. Ondanks de tamelijk grote bezetting komt mijn muziek geheel van binnen uit. Sindsdien heeft mijn muzikale taal zich wezenlijk ontwikkeld; veel zou ik nu anders zeggen; veel onhandigheden zou ik niet meer schrijven (ik zou weer andere onhandigheden uithalen, wie niet?). Anderzijds zijn er elementen waarin ik mij nog steeds herken. Bijvoorbeeld een motief zoals bij het Incarnatus est dat men bijna letterlijk tegenkomt in mijn oratorium Golgotha ("Comme il avait aimé les siens dans le monde, il les aima d'un suprême amour").

Er is in deze Mis een aantal momenten aan te wijzen waaruit blijkt dat de componist, in vergelijking met wat over het algemeen bij miscomposities gangbaar is, een heel eigen weg is gegaan.

Ik denk onder andere aan de inzet van het *Gloria* (piano beginnend!), en het *Et resurrexit* uit het *Credo*. Opvallend in het laatste voorbeeld is dat Martin hier de aanwijzing 'dolce' schrijft. Het gaat vooral om de maten 68-78, waarin de sopranen en alt en van beide koren als in een antifonaal gezang elkaar (en de luisteraar) *Et resurrexit* (en *Hij is verrezen*) toezingen. Wat mij hier frappeert is een uiterste aan fijnzinnigheid. Er is niets overweldigends of overrompelends in deze muziek; in het verhaal dat van deze gebeurtenis getuigt trouwens ook niet. De toon die hier in verband met de mare van de opstanding getroffen wordt is subliem: er is sprake van een zeer grote intimiteit, het absolute tegendeel van massieve dogmatiek! Men vindt dezelfde toon in de Paasdialog van Heinrich Schütz. Een volstrekt persoonlijke associatie: het fragment doet me denken aan de unieke gewaarwording van de klank van klokken, die je uit de verte tegemoet waait, maar vervolgens steeds dichterbij komt, totdat je er tenslotte geheel in opgenomen wordt.

Ook noem ik het vervoerende *Sanctus*: daar wordt zowel responsoriaal (één stem tegenover een groep) als antifonaal (twee groepen tegenover elkaar) gezongen, op een zeer lang aangehouden orgelpunt in de baspartijen; en het *Hosanna*, met een opvallende afwisseling van mineur en majeur; het dissonantrijke *Benedictus* (met name in koor I) met zijn extatische slotmaten.

De Mis wordt afgesloten met een heel indrukwekkend *Agnus Dei*. In de vele malen herhaalde aanroep *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis* klinkt de oorspronkelijke liturgische betekenis van het gezang nog na. Het was oorspronkelijk een gezang tijdens de breking van het brood tijdens de Avondmaalsviering dat zo vaak herhaald werd totdat de broodbreking voltooid was. Beide koren hebben hier duidelijk een heel eigen functie: in koor II wordt de tekst gereciteerd op gelijke, statische notenwaarden, aan het begin van elke inzet van koor I op *Agnus Dei* steeds met een kwint, later ontstaan er zes- tot zevenstemmige samenklanken in steeds wijdere ligging. De aanvankelijke afstandelijkheid evolueert tot steeds grotere betrokkenheid.

Koor I zingt in dit deel unisono de tekst van het *Agnus Dei* op verschillende melodische thema's. Tweemaal verlaat koor I de unisonozang, waarbij de eerste keer de melodie sterk (ff) naar boven is uitgebreid, de tweede keer – bij de laatste inzet *Agnus Dei* – zingt het koor zeer zacht (ppp) zesstemmig, tegen een liggende noot e in koor II. Daarna vragen de beide koren samen *Dona nobis pacem*.

Een enkel woord nog over de dubbelkorigheid. Hoe functioneert deze?

Er is een fraai evenwicht tussen een zuiver antifonaal of responsoriaal gebruik enerzijds, en anderzijds een schrijfwijze waarbij pure achtstemmigheid (soms ook meer) ontstaat, die los staat van dubbelkorigheid. Als voorbeeld van de antifonale schrijfwijze: gedeelten uit het *Kyrie* en uit het *Hosanna*, en het al eerder genoemde *Et resurrexit* uit het *Credo*. Responsoriaal zou men bijvoorbeeld *Et in unum Dominum* in het *Credo* (mt. 10-22) kunnen noemen. Pure achtstemmigheid ontstaat in het *Et in carnatus est* in het *Credo*, en aan het slot van de Mis *Dona nobis pacem*. Opvallend is dat deze drie manieren elkaar veelvuldig en snel kunnen afwisselen, hetgeen deze Mis zo boeiend maakt.

Het is opmerkelijk hoe voortreffelijk zingbaar deze compositie is. Dat hangt samen met de grote zeggings van het werk. Niet het minst zal het ook te maken hebben met de door Martin geschreven stemvoering. Deze aan melodieën zo rijke Mis kent een melos dat gekenmerkt wordt door in hoofdzaak kleine toonschreden met een heel eigen dwingend en overtuigende logica.

Zangers en dirigenten zullen dit stellig beamen. En de luisteraars zullen hierdoor meegenomen worden in een ervaring waarover Martin zelf in 1970 schreef:

"Laat ons hopen dat men in deze Mis, na bijna 50 jaar, nog een beetje overtuiging, jeugd en schoonheid vindt."

Barend Schuurman

Samuel Barber – Adagio

Oorspronkelijk werd dit werk geschreven voor strijkers maar er bestaat ook een koorversie van op de tekst van het *Agnus Dei*. Een opname van deze versie door het Laurens Symfonisch is nog steeds een grote hit op you-tube met meer dan twee miljoen hits. Vanavond hoort u een arrangement voor orgel van William Strickland.

Hayo Boerema